

АНОТАЦІЯ

Обаль О. О. Взаємодія правоохоронних, контролюючих та інших органів при розслідуванні економічних злочинів. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право (галузь знань – 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертація є монографічним дослідженням основних проблемних питань, пов'язаних з організацією і правовим регулюванням взаємодії правоохоронних, контролюючих та інших органів при розслідуванні економічних злочинів.

На основі аналізу слідчої практики, нормативно-правових актів і спеціальної літератури констатується, що взаємодія правоохоронних і контролюючих органів при розслідуванні економічних злочинів базується на врахуванні двох чинників – особливостей пізнавального процесу (об'єкта, наслідків, атмосфери протидії, форми доказування) та механізму вчинення економічних злочинів. Механізм вчинення економічних злочинів відображається в їх криміналістичній характеристиці (предметі посягання, суб'єктах, способах вчинення і слідах, прийомах протидії). Вказані чинники здійснюють суттєвий вплив на використання методів пізнання при розслідуванні економічних злочинів, до яких віднесено методи, що використовуються слідчим (криміналістичні методи), співробітником оперативного підрозділу (методи ОРД), спеціалістом (методи спеціальних галузей знань). Саме необхідність узгодження між собою названих методів, їх органічне поєднання вимагає організації належної взаємодії між суб'єктами пізнання при розслідуванні.

Досліджено психологічний аспект взаємодії суб'єктів досудового розслідування, ефективність якої залежить від врахування міжособистісних відносин. Нормативно встановлено процедуру надання і виконання доручень

слідчого оперативним підрозділам щодо проведення слідчих (розшукових) дій, що сприяє налагодженню психологічного контакту між слідчим і оперативним працівником. Співробітники оперативного підрозділу виконують доручення слідчого опосередковано – через вказівку свого керівника, і позбавлені права проявляти ініціативу. Належні умови для урахування як професійних якостей оперативних працівників і слідчих, так і їх психологічних особливостей забезпечуються лише шляхом створення і функціонування слідчо-оперативних груп для розслідування тяжких злочинів, у т. ч. економічних.

При відкритті кримінального провадження і початку досудового розслідування економічних злочинів взаємодія слідчого з оперативними підрозділами визначається характером використовуваних пізнавальних методів та слідчих ситуацій. Оперативно-розшукова діяльність є відносно самостійним видом діяльності, має чітку пошукову спрямованість і виражається в швидкому, без здійснення формальних процесуальних процедур, пошуку інформації про злочинну діяльність та її суб'єктів. Здійснюється вона шляхом використання негласних методів і спеціальних технічних засобів. Після відкриття кримінального провадження оперативно-розшукова діяльність реалізується у вигляді негласних слідчих (розшукових) дій і набуває таким чином кримінально-процесуальної форми, результати якої мають значення доказів.

Значною мірою на характер взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів впливають ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування. Слідчі ситуації мають ключове значення – вони є визначальними не тільки для вирішення суто процесуальних питань кримінального провадження, але й для вибору пізнавальних та посвідчувальних прийомів і методів, що реалізуються під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Типовими слідчими ситуаціями, які зумовлюють характер тактичних завдань розслідування, що спільно вирішуються, є:

1) ситуація відкриття кримінального провадження і початку досудового розслідування за матеріалами оперативно-розшукових заходів, яка може мати два варіанти: а) слідчий отримує від оперативного підрозділу матеріали, в яких зафіксовано ознаки економічного злочину, для початку і здійснення досудового розслідування; б) слідчий отримує від оперативного підрозділу тільки повідомлення про виявлення ознак економічного злочину, але оперативно-розшукові заходи ще не завершені, а відтак, відсутні й відповідні матеріали (в обох випадках для забезпечення судової перспективи справи про економічні злочини потрібне завчасне підключення слідчого до аналізу отримуваних матеріалів і створення слідчо-оперативної групи);

2) ситуація відкриття кримінального провадження і початку досудового розслідування за матеріалами державних контролюючих органів або суб'єктів підприємницької діяльності: за відсутності фактору раптовості передбачає залучення до слідчо-оперативної групи і використання фахівців контролюючих органів, які проводили перевірку (ревізію), для отримання консультацій та практичної допомоги при вивченні фінансово-господарських документів, підготовці і проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, призначенні економічних експертиз;

3) ситуація відкриття кримінального провадження і початку досудового розслідування за матеріалами, отриманими безпосередньо слідчим в результаті іншого кримінального провадження: є сприятливою для початку розслідування, оскільки дозволяє шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій зафіксувати протиправну діяльність, отримати відповідні докази та іншу інформацію.

Підкреслюється, що оскільки економічні злочини є ретельно приховуваними і вчиняються під оболонкою господарських відносин, то взаємодія слідчого з оперативними працівниками є одним із ключових моментів в отриманні належних і допустимих доказів, зібраних стороною обвинувачення. Зокрема, це стосується проведення НСРД, які за своєю сутністю є елементами оперативно-розшукової діяльності і їх

дозволяється проводити для збирання доказів після початку кримінального провадження в певних випадках.

Необхідність у проведенні НСРД виникає, як правило, в ситуації, коли до відкриття кримінального провадження не проводилися оперативно-розшукові заходи, націлені на вирішення тактичних завдань стосовно документування протиправних дій і забезпечення перспективи судового розгляду справи та прийняття обвинувального рішення. Така ситуація складається у випадку, коли кримінальне провадження за ознаками вчинення економічних злочинів відкривається на підставі інформації, одержаної безпосередньо слідчим під час іншого кримінального провадження про тяжкий злочин і, відповідно, у кримінальному провадженні є всі підстави для проведення НСРД, спрямованих на одержання доказів злочинної діяльності (ст. 260–264, 267, 269–272, 274 КПК України).

Констатується, що від належної взаємодії слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів значною мірою залежить ефективність і гласних слідчих (розшукових) дій. Перш за все, мова йде про роботу з документами, в яких відображаються економічні злочини, визначення їх переліку, вилучення і використання їх в подальшому як доказів. Ці завдання вирішується шляхом проведення обшуків з вилученням документів, їх оглядом, підготовкою відповідних експертиз (технічної, почеркознавчої, комп'ютерно-технічної, судово-бухгалтерської, фінансово-економічної), допитів керівників і працівників підприємств. Зазначені завдання вирішуються слідчим із залученням оперативних співробітників до підготовки і проведення або шляхом надання їм відповідних доручень щодо самостійного їх проведення.

Звертається увага, що надання КПК України слідчому повноважень, що раніше належали оперативним співробітникам (право проведення НСРД), а також обмеження обсягу повноважень оперативних підрозділів на практиці, зумовило низку проблемних питань у їх взаємодії. Шлях їх вирішення бачиться у створенні слідчо-оперативних груп при розслідуванні економічних

злочинів. У такому випадку доручення щодо проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій будуть надаватися не керівнику оперативного підрозділу, а безпосередньо оперативному працівникові, який входить до складу слідчо-оперативної групи.

Зазначається, що взаємодія слідчого та оперативних співробітників окрім пізнавального аспекту (отримання відомостей про злочин) має й забезпечувальний аспект, який проявляється у своєчасному виявленні та усуненні протидії розслідуванню. Ця сторона діяльності оперативних підрозділів в теорії ОРД отримала назву оперативно-розшукового супроводження досудового розслідування, в якій в умовах кардинального оновлення кримінального процесуального законодавства проявляється низка негативних тенденцій. Їм сприяє відсутність в КПК України норм, які б регулювали створення і функціонування слідчо-оперативних груп для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Наявність такої прогалини разом з іншими недоліками у визначенні статусу оперативних підрозділів породжує в середовищі співробітників оперативних підрозділів атмосферу байдужості до результатів кримінального провадження, формального очікування доручень слідчого і, відповідно, формального їх виконання. Така ситуація вимагає негайного виправлення, для чого пропонується низка заходів.

Ключові слова: економічні злочини, взаємодія, слідча ситуація, протидія розслідуванню, негласні слідчі (розшукові) дії, слідчо-оперативна група.